

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ

Широковідомо, що кожна країна наділена правом охороняти власні інтереси, керуючись дозволеними міжнародним правом засобами, зокрема заходами примусового характеру. Цей принцип закріплений у багатьох міжнародно-правових актах. Основною формою примусу в міжнародному праві виступають міжнародно-правові санкції. Історично, санкції перш за все застосовувались в ракурсі самопомогі, але з плином часу та з інтенсивним розвитком системи міжнародних міждержавних відносин вони набувають колективного характеру. Стрімка метаморфоза санкцій по-перше була викликана створенням системи міжнародних організацій, в межах яких почалася розбудова права на примус щодо держав-учасниць цих організацій, котрі не дотримуються узятих на себе зобов'язань щодо організації або виконують їх неналежним чином.

З погляду на це, необхідно визначити поняття санкцій у його загальному вигляді. Санкції - це заходи як збройного, так і не збройного примусового характеру, які застосовуються суб'єктами міжнародного права у встановленій процесуальній формі у відповідь на правопорушення. Загалом, у доктрині й сучасній практиці міжнародного права не існує єдиного підходу щодо змісту поняття «міжнародно-правові санкції», а точна й коректна дефініція категорії «санкції» залишається однією з проблемних. Великі ускладнення виникають із визначенням цього поняття, тому що жоден офіційний міжнародно-правовий документ не містить дефініції терміна «санкція».

Дане питання особливо гостро перебуває у центрі уваги вчених-науковців саме після створення Організації Об'єднаних Націй (ООН) та формування сучасної системи примусових заходів. На мою думку, для більш повного розуміння поняття «санкції» нам необхідно звернути увагу саме на найпоширеніші думки правознавців-міжнародників.

Більшість радянських вчених розглядали санкції як окремий

інститут міжнародного права, пов'язаний з відповідальністю. Як зазначав В. А. Василенко, «міжнародно-правові санкції являють собою особливий інститут правоохорони й правозастосування» [1].

Інша група дослідників, таких як Д. Б. Левін, Г. І. Тункін, П. М. Куріс, розглядає санкції як складову інституту міжнародно-правової відповідальності і вважає їх або формою міжнародної відповідальності, або сукупністю несприятливих наслідків міжнародного правопорушення, як форми відповідальності й примусові заходи.

Досить різноманітні й погляди західних вчених на природу санкцій. Так, Д. Анцилотті вважав, що єдиною можливою санкцією щодо держави- правопорушника є відшкодування спричинених збитків або задоволення вимог, які одночасно є і покаранням за протиправне діяння [2].

Дослідивши основні погляди науковців на дане питання, доцільно буде перейти безпосередньо до характеристики видів міжнародно-правових санкцій.

По-перше, практична діяльність дає змогу виокремити два основні види міжнародно-правових санкцій: індивідуальні (самодопомога) і колективні (у рамках міжнародних організацій). Кожний вид в свою чергу має різні форми: індивідуальні – реторсії, репресалії, невизнання, розрив відносин, самооборона; колективні – відмова у членстві в організації, призупинення прав члена організації, виключення з міжнародного спілкування, колективні збройні заходи [3].

Реторсії – у загальному вигляді виступають одним із спеціальних принципів міжнародного права, це нормативно закріплене правило поведінки, що виявляється у впливі однієї держави на іншу з метою закликати останньої припинити ворожі, несправедливі, дискримінаційні, шкідливі, проте, правомірні дії. Заходи реторсії є своєрідним засобом тиску і не повинні виходити за межі міжнародного права. Строго кажучи, реторсія є контрзаходом при порушенні політичних і моральних норм, правил ввічливості.

Репресалії – односторонні заходи примусового характеру, що допускаються міжнародним правом як санкція у разі виникнення правопорушення. Хоча репресалії здійснюються відповідно до міжнародного права, але є свого роду санкціями щодо правопорушника, тому можуть виходити за межі

міжнародного права в рамках характеру певного правопорушення. Характерною рисою репресалій є те, що вони припиняються із досягненням мети.

Невизнання є відмовою визнавати ситуацію, створену неправомірними актами. Як приклад можна навести невизнання юридичної чинності протиправних договорів, територіальних змін у результаті агресивної війни, протиправних режимів тощо.

Самооборона – ще один досить особливий вид санкцій, адже являє собою заходи збройного примусу. Відповідно до ст. 51 Статуту ООН право на самооборону реалізується виключно у відповідь на збройний напад [4].

Наостанок, що стосується колективних санкцій, перш за все призупинення прав і привілеїв, що випливають із членства в міжнародній організації, вони виражаються переважно в наступних формах: позбавлення права на голос тих держав, що не виконують прийняті на себе зобов'язання; позбавлення права на представництво в організації; позбавлення права на одержання допомоги; тимчасове призупинення членства в міжнародній організації; виключення з членства в міжнародній організації.

Також, застосування колективних збройних заходів повинно мати винятковий характер, оскільки їх застосування можливе лише у випадках безпосередньої загрози миру та безпеці. Санкції збройного характеру мають місце лише за умови, коли вичерпані всі інші заходи впливу.

Отже, можна зробити висновок, що міжнародно-правові санкції являють собою примусові заходи, з одного боку збройного, а з іншого - не збройного характеру, які можуть застосовуватися потерпілою державою або державами чи міжнародною організацією до правопорушника задля припинення або попередження вчинення правопорушення. До міжнародно-правових санкцій відносимо: реторсії, репресалії, невизнання, самооборона, а також колективні заходи виключного характеру.

Джерела:

1. Манийчук Ю. В. Последствия международного правонарушения. К. : Вища школа, 1987. – 147 с.
2. Анцилотти Д. Курс международного права : в 2 т.; под ред. Д. Б. Левина ; пер. с ит. А. Л. Сакетти, Э. М. Фабрикова. М. : Иностранная литература, 1961-1961. Т. 1: Введение – общая